

Seleucia

Sayı X - 2020

Olba Kazısı Serisi

Seleucia X

Olba Kazısı Serisi

Seleucia, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Mayıs ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, belirtilen yazım kurallarına uygunsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını Seleucia yayınına devretmiş sayılır. Seleucia kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia Dergisi, Sayı IV - 2014'den itibaren ULAKBİM'de taranmaktadır.

Editörler

Emel Erten
Diane Favro
Fikret Yegül
Murat Özyıldırım (Baş Editör)

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Halit Çal
Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken
Prof. Dr. Efrumiye Ertekin
Prof. Dr. Emel Erten
Prof. Dr. Diane Favro
Prof. Dr. Turhan Kaçar
Prof. Dr. Sedef Çokay Kepçe
Prof. Dr. Gülgün Köroğlu
Prof. Dr. Erendiz Özbayoğlu
Prof. Dr. Harun Taşkiran
Prof. Dr. Ceren Ünal
Prof. Dr. Fikret K. Yegül
Doç. Dr. Merih Ereğ
Doç. Dr. Deniz Kaplan
Doç. Dr. Fikret Özbay
Doç. Dr. Sema Sandalcı
Dr. Öğr. Üyesi Safiye Aydın
Dr. Öğr. Üyesi Figen Çevirici Coşkun
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Murat Özgen
Dr. Öğr. Üyesi Muammer Ulutürk
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Yegün
Dr. Vujadin Ivanisevic

Seleucia
Olba Kazısı Serisi
Sayı: 10

ISSN: 2148-4120

Kapak Tasarımı

Tuna Akçay

Yazışma Adresi

Öğr. Gör. Murat Özyıldırım
Mersin Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü, 33343,
Mersin - Türkiye
Tel: 00 90 324 361 00 01 - 4735
E – posta: muratozyildirim@mersin.edu.tr

Adres

Bilgin Kültür Sanat Şti. Ltd.
Selanik 2 Cad. 68/4 Kızılay - Ankara
Tel: 0312 419 85 67
Sertifika no: 20193
www.bilginkultursanat.com
e-mail: bilginkultursanat@gmail.com

Baskı

Parkur Form Ofset Matbaacılık
Merkez San. Sit. 1341. Cad. No: 45
İvedik OSB, Yenimahalle - Ankara
Sertifika No: 42235

Dağıtım

Bilgin Kültür Sanat Şti. Ltd.
Selanik 2 Cad. 68/4 Kızılay - Ankara
Tel: 0312 419 85 67

Seleucia | Sayı 10 | Mayıs 2020

Artemis Tapınağı ve Altın Sardes'in Kraliçeleri
Queenly Gifts to Golden Sardis and the Temple of Artemis

Fikret K. Yegül
9

İzmir Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Kilya Figürini
A Group of Kilia Figurines from the Archaeological Museum of İzmir

Barış Gür - Ayşe Füzüzan Caman
35

Silifke Müzesi Örnekleri Bağlamında Roma Dünyasında Cam Çubukların İşlevleri Konusunda Görüş ve Öneriler
Suggestions and Views About The Functions of Glass Rods in The Light of Two Examples from The Museum of Silifke

Emel Erten
57

Niğde, Ulukışla'da Lulua (Lülüve) Kalesi
The Lulua (Lülüve) Castle in Ulukışla, Niğde

Lale Yılmaz - Halil Sözlü
75

Kurul Kalesi Pişmiş Toprak Kandilleri
Terracotta Oil Lamps from Kurul Fortress

Leyla Yorulmaz
97

Elazığ Müzesi'nden Bir Grup Urartu Mühürü
A Group of Urartian Seals from the Elazığ Museum

Pınar Pınarcık - Bilcan Gökce
127

Phokaia'nın Hellenistik ve Roma Dönemi Mezarları ile

Ölü Gömme Gelenekleri
Burial Customs and Tombs in Hellenistic and Roman Period Tombs of Phocaea

Sabri Arıcı
155

Mersin Müzesi'nden Hellenistik Dönem'e Ait Bir Mezar Steli

A Hellenistic Grave Stele from Mersin Museum
Ulus Tepebaş - Handegül Canlı
185

Olba'dan Roma Erken İmparatorluk Dönemi Üfleme Cam Buluntuları
Early Roman Imperial Blown-Glass Finds from Olba

Emel Erten - Emine Akkuş Koçak
203

Pontos Bölgesi Basamaklı Tünellerinin Köken ve İşlevleri Üzerine Bazı Öneriler
Some Suggestions on Origins and Functions of the Stepped Tunnels in Pontos Region

S. Yücel Şenyurt - Ahmet Emirhan Bulut
227

Bingöl Şerevdirin Yaylası'nın Kaya Üstü Resimleri ve Kaya Altı Yerleşiminin Değerlendirilmesi
The Evaluation of On-Rock Pictures and Under-Rock Settings of Bingöl Şerevdirin Plateau

Sırrı Tiryaki
251

Anemurium Nekropol Kilisesi Heraclius Defnesi
A Heraclius Hoard in Anemurium Necropolis Church

Kasım Oyarçin - Mehmet Tekocak
269

Kurul Kalesi Kazılarında Ele Geçen Kalıp Yapımı Kabartmalı Kâseler
The Moldmade Relief Bowls found in Kurul Fortress

S. Yücel Şenyurt - Leyla Yorulmaz
297

Miletos'tan (Ionia) Koç Başı Saplı Bir Patera
A Terracotta Handled Paterra with Ram Head from Miletus (Ionia)

Reyhan Şahin
329

Tarsus Müzesi'nden İki Triglif-Metop Frizi
Two Tryglyph-Metope Friezes from the Tarsus Museum

Gamze Evgen
355

Olba Manastırı Kazıları Üzerine Değerlendirmeler
Some Observations on the Excavations in the Monastery of Olba

Murat Özyıldırım
375

Kitap Tanıtımı
Book Review

Roman Architecture and Urbanism - From the Origins to Late Antiquity

Emel Erten
389

Antik Dönemden Osmanlı Dönemine Smyrna/İzmir Kemik Objeleri

Halil Özkan
395

PRAEFATIO

Seleucia Dergisi'nin 2020 yılı sayısını sizlere sunarken bunun dergimizin onuncu sayısı olduğunu da hatırlatmaktan mutluluk duymaktayız. Kısıtlı mali olanaklarımıza karşın, meslektaşlarımızın çalışmalarıyla bize verdikleri destek sayesinde aralıksız on yıl boyunca Seleucia'yı size ulaştırabildiğimiz için gururluyuz. Dileğimiz, Seleucia'nın yayın hayatını gelecekte de sürdürebilmesi ve eski çağ kültürleri ve uygarlıkları ile ilgili olarak yapılan çalışmaların değerlendirmelerini, sonuçlarını nice yıllar boyunca sizlere sunmaya devam etmesidir. Bizi bugünlere taşıyan gelmiş geçmiş tüm sayıların yazarlarının, hakemlerinin, bilim kurulu üyelerinin ve yayıncılarının verdikleri emek için şükranlarımızı sunuyor; bizi her aşamada yüreklendiren okuyucularımızın da Seleucia'nın bugünlere ulaşmasındaki katkılarını unutmuyoruz.

Bu sayımızda her biri değerli meslektaşlarımız tarafından kaleme alınan on altı ayrı makaleye yer vermekteyiz. Bunlar, seramikten, cama; mimarlık ve plastikten, numizmatik ve gliptiğe Anadolu coğrafyasının sunduğu verilerin incelendiği çalışmalardır.

Seleucia bir yandan onuncu sayısı yayınlamakta olmasının mutluluğunu yaşamaktayken; diğer yandan da editörlerimiz Prof. Dr. Fikret Yegül ve Prof. Dr. Diane Favro'nun kazandıkları büyük başarıyı da sizlere duyurmak isteriz. Onların Roman Architecture and Urbanism - From the Origins to Late Antiquity başlıklı kitapları, ABD'de Amerikan Yayıncılar Birliği (AAP) tarafından verilen ve yıl içinde yayınlanan 700-800 kitabın yarıştığı PROSE Excellence büyük ödülünü 2020 yılında kazanan beş yapıttan biri seçildi; aynı zamanda kendi kategorisinde de birinci oldu. Söz konusu kitapla ilgili tanıtım yazısını Seleucia'nın bu sayısında bulabilirsiniz. Editörlerimizi hem böylesine değerli bir yapıtı bilim dünyasına kazandırdıkları için, hem de kazandıkları seçkin ödül nedeniyle candan kutluyor ve başarılarının devamını diliyoruz.

Seleucia'nın onuncu sayısını sizlere sunarken, bu sayıda çalışmalarını bizimle paylaşmayı tercih ettikleri için öncelikle yazarlarımıza teşekkür ederiz. Dergimize sunulan çalışmaları titizlikle inceleyen; sahip oldukları birikimi kıymetli önerileriyle paylaşan hakemlerimizin katkısı bizim için unutulmazdır. Son olarak da bu sayının yayına hazırlanmasında emeği geçen grafiker İsmet Filizfidanoğlu'na ve Bilgin Kültür ve Sanat Yayınları sahipleri Şükrü Devrez ve Engin Devrez'e şükranlarımızı sunarız.

Editörler:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Fikret Yegül

Öğr. Gör. Murat Özyıldırım

PREFACE

While presenting the 2020 issue of *Seleucia*, we are happy to announce the tenth anniversary of our journal. While presenting the 2020 issue of *Seleucia*, we are happy to announce the tenth anniversary of our journal. Despite financial limitations, we are proud to have published ten issues, one each year, without any interruptions, a feat made possible with the invaluable support of our colleagues. We wish that *Seleucia* will endure and continue to publish issues containing valuable works on ancient cultures and civilizations for years to come. We would like to express our gratitude to all the contributors, referees, scientific committee members, and publishers of past and present issues, as well as to our readers for their continuous support and encouragement.

In this issue there are sixteen articles documenting and evaluating pottery and glass material, sculpture, numismatics, glyptics, and epigraphic evidence from archaeological sites in Anatolia.

In addition to the appearance of *Seleucia*'s tenth issue, we would like to announce that the book *Roman Architecture and Urbanism - From the Origins to Late Antiquity* by our editors Prof. Dr. Fikret Yegül and Prof. Dr. Diane Favro received the Prose Excellence Award from the Association of American Publishers (AAP) as the top reference book of 2020, chosen from among over 800 publications. You will find a review of the book within this issue of *Seleucia*. We would like to congratulate our editors for their success and thank them for presenting such a valuable account on Roman architecture and urbanism, including notably a lengthy chapter on the architecture of Asia Minor.

Finally, we wish to express our gratitude for our contributors and meticulous referees who worked hard for this issue as well as to graphic designer İsmet Filizfidanoğlu and our publishers Şükrü Devrez and Engin Devrez of Bilgin Culture and Art Publications.

Editors:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Fikret Yegül

Öğr. Gör. Murat Özyıldırım

Olba Kazısı Serisi

Seleucia

Makale Başvuru Kuralları

Seleucia, Olba Kazısı yayını olarak yılda bir sayı yayınlanır. Yayınlanması istenen makalelerin en geç Şubat ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. Seleucia, arkeoloji, eski çağ dilleri ve kültürleri, eski çağ tarihi, sanat tarihi konularında yazılan, daha önce yayınlanmayan yalnızca Türkçe, İngilizce çalışmaları ve kitap tanıtımlarını yayınlar.

Yazım Kuralları

Makaleler, Times New Roman yazı karakterinde, word dosyasında, başlık 12 punto baş harfleri büyük harf, metin ve kaynakça 10 punto, dipnotlar 9 punto ile yazılmalıdır. Sayfa sayısı, kaynakça dâhil en çok on sayfa olmalıdır. Müze, kazı, yüzey araştırması malzemelerinin yayın izinleri, makale ile birlikte yollanmalıdır. Kitap tanıtımları, üç sayfayı geçmemelidir. Çalışmada ara başlık varsa bold ve küçük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetler, makale adının altında, 9 punto, iki yüz sözcüğü geçmemelidir. Özetlerin altında İngilizce ve Türkçe beşer anahtar sözcük, 9 punto olarak “anahtar sözcükler” ve “keywords” başlığının yanında verilmelidir. Doktora ve yüksek lisans tezlerinden oluşturulan makaleler, yayına kabul edilmemektedir.

- Dipnotlar, her sayfanın altında verilmelidir. Dipnotta yazar soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası sıralaması aşağıdaki gibi olmalıdır. Demiriş 2006, 59.
- Kaynakça, çalışmanın sonunda yer almalı ve dipnottaki kısaltmayı açıklamalıdır.

Kitap için:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Makale için:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Makalede kullanılan fotoğraf, resim, harita, çizim, şekil vs. metin içinde yalnızca (Lev. 1), (Lev. 2) kısaltmaları biçiminde “Levha” olarak yazılmalı, makale sonunda “Levhalar” başlığı altında sıralı olarak yazılmalıdır. Bütün levhalar, jpeg ya da tift formatında 300 dpi olmalıdır. Alıntı yapılan levha varsa sorumluluğu yazara aittir ve mutlaka alıntı yeri belirtilmelidir.
- Levha sayısı her makalede 10 adet ile kısıtlıdır.
- Latince - Yunanca sözcüklerin yazımında özel isimlerde; varsa Türkçe ek virgülle ayrılmalı, örneğin; Augustus’un, cins isimler italik yazılmalı, varsa Türkçe ek, italik yapılmadan sözcüğe bitişik yazılmalıdır, örneğin; *caveanın*.
- Tarih belirtilirken MÖ ve MS nokta kullanılmadan, makale başlıkları ile yazar ad ve soyadlarında sadece baş harfler büyük harf olarak yazılmalıdır.

Olba Excavations Series

Seleucia

Scope

Seleucia is annually published by the Olba Excavations Series. Deadline for sending papers is February of each year. Seleucia features previously unpublished studies and book reviews on archaeology, ancient languages and cultures, ancient history and history of art written only in Turkish or English.

Publishing Principles

Articles should be submitted as word documents, with font type Times New Roman, font sizes 12 points for headings (first letters should be capitalized), 10 points for text, and 9 points for footnotes and references. The number of pages of each article should not be longer than ten pages, including the bibliography. If the study is on some material/materials from a museum or an excavation, the permission for publication should be submitted together with the article. The book reviews should not be longer than three pages. If there are sub-titles, the headings should be written bold with small letters. Abstracts written in both Turkish and English should appear below the heading of the article, should be size of 9 points and minimum count of words should be 200. Below the abstracts, a minimum of 5 keywords for both languages should be included (of size 9 points) below the headings “anahtar sözcükler” and “keywords”. The articles produced out of master’s theses or doctoral dissertations will not be accepted for publication.

- Footnotes should be given under each page. The ordering of author surname, year of publication and page number should be as follows: Demiriş 2006, 59.
- The reference list should appear at the end of the study and should explain the abbreviation given in the footnote.

Book format:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Article format:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Photographs, pictures, maps, drawings, figures etc. used in the article should be referred to in the text as (Fig. 1), (Fig. 2) as abbreviations, and an ordered list of these items should appear at the end of the article under the heading “Figures”. All figures should be in JPEG or TIFF format with 300 dpi. If there are figures cited, the responsibility lies with the author and citation should be explicitly given. The number of figures for each article is limited to 10.

Elazığ Müzesi'nden Bir Grup Urartu Mühürü

Pınar Pınarcık* - Bilcan Gökce**

Öz

Bu çalışmada Elazığ Müzesi'nden dokuz adet Urartu Dönemi'ne tarihlenen mühür değerlendirilmiştir. Bunlar iç bükey gövdeli çan, makara, yarı küre, silindir-damga, dört yüzlü damga ve silindir biçimli olmak üzere altı gruba ayrılır. Malzeme olarak granit, alabaster, kireçtaşı ve bronzdan üretilmişlerdir. Mühürler üzerindeki bezemeler linear ve delgi yöntemleriyle yapılmıştır. Elazığ Müzesi mühürlerinde bezeme olarak at, dağ keçisi, ceylan, geyik, akrep, tavuk, kuş, insanlar, mitolojik yaratıklar, hilal ve hayat ağacı kullanılmıştır. İç dönmük çan, makara ve yarı küre formlu mühürlerin damga kısmında tekli figürler vardır. Ancak dört yüzlü damga ve silindir mühürlerde ziyafet ve tapınma gibi sahneler görülmektedir. Ayrıca mühürlerde bezeme ya da dolgu motifi olarak kullanılmış içi boş daireler de bulunmaktadır. İncelediğimiz mühürlerin, çağdaşları Geç Hitit ve Yeni Assur örnekleri ile benzerlikleri bulunmakla birlikte kendine has özellikleri de söz konusudur. Elazığ Müzesi mühürlerinden ip delikli olanlar ürün denetiminde ya da kolye ucu olarak; tutamaklı ve damga kısmı bulunanlar ise olasılıkla çivi yazılı tabletler ve çanak çömleklerde baskı amaçlı kullanılmıştır. Urartu Krallığı'nda mühürdarlar da söz konusudur. Urartu çivi yazılı metinlerinde mühür taşıyıcısı L^UNA₄ DIB ideogramı ile geçer. Bu ideogramın geçtiği tabletler Bastam ve Karmir-Blur'da ele geçmiştir. Urartu

* Dr. Öğr. Üyesi Pınar Pınarcık, Düzce Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Düzce, TÜRKİYE. E-posta: pinarpınarcik@gmail.com orcid no: 0000-0002-6757-1719

** Dr. Öğr. Üyesi Bilcan Gökce, Iğdır Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Iğdır, TÜRKİYE. E-posta: bilcan.g@gmail.com orcid no: 0000-0003-1213-7752

Söz konusu mühürleri çalışma izni veren Elazığ Müze Müdürlüğü'ne ve Müze Uzmanları Bilal Aydın ve Reyhan Haroğlu Kaya'ya teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca mühürlerin çizimini titizlikle yapan Arkeolog/Desinatör Burhan Gülkan'a da teşekkür ederiz.

kazılarında ele geçen mühürlerle yapılan karşılaştırmalar neticesinde Elazığ Müzesi mühürleri de MÖ 8.-7. yüzyıllara tarihlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Mühür, Urartu, Assur, Geç Hitit, Bastam, Ayanis.

A Group of Urartian Seals from the Elazığ Museum

Abstract

In this study, nine seals from the Elazığ Museum dating to the Urartian period were evaluated. These seals can be divided into six groups as bell-shaped, pulley, hemispherical, cylinder stamp, four-sided and cylindrical shape. They are made of granite, alabaster, limestone and bronze. The ornaments on the seals are made in linear and drill technique which included horse, mountain goat, gazelle, deer, scorpion, chicken, bird, people, mythological creature, crescent and tree of life. While the inward-bell shaped, pulley and hemispherical seals features single figures on the stamp section. The four-sided and cylindrical shape seals illustrate scenes such as banquet and worship. There are also hollow circles as ornaments or inlay motif. The seals we have examined have similarities with the examples from contemporary Neo-Hittite and Neo-Assyrian samples, but they also have their own unique features. Seals with rope holes probably used for product supervision or as pendant; those with handles and stamps were probably used for sealing tablets or their clay envelopes and pottery. There are also seal bearer in the Urartian Kingdom that appears in cuneiform texts with the ideogram L^U NA₄DIB. Tablets with this ideogram were found in Bastam and Karmir-Blur. The Elazığ Museum seals were dated to 8.-7. centuries BC by comparing them with the seals recovered from the Urartian excavations.

Keyword: Seal, Urartu, Assur, Neo-Hittite, Bastam, Ayanis.

Giriş

Mühür, "üzerinde isim veya betim/işaret kazılı olup düzen, yetki ve mülkiyet belgesi olarak mektup, senet ve diğer kâğıtlara basılan, ayrıca üzerinde dualar yazılan, sihir ve tılsım ile ilişkilendirilen koruyucu niteliğine inanılan,

çeşitli taşlardan veya madenden yapılan küçük bir gereç" olarak tanımlanır¹. Mühürler çoğunlukla taş, bazen de kemik, fildişi, fayans, cam, metal, pişmiş toprak ve bronz üretimidir². Yakınoğu'da mühürlerin ilk örneklerine MÖ 7000 yılında Anadolu, Suriye ve Mezopotamya'da rastlanır³. Ayrıca Yakınoğu'da silindir mühürlerin gelişimine kadar damga mühürler yaygın olarak kullanılmıştır⁴. Bununla birlikte Suriye, İran ve Mezopotamya'da silindir mühürler kullanılırken, Anadolu'da damga mühürler kullanılmaya devam etmiştir⁵.

Mühür sanatı Urartu görsel sanatlarının önemli bir kolunu oluşturur. Urartu Devleti MÖ 9-7. yüzyıllar arasında Doğu Anadolu Bölgesi'nde Van Gölü Havzası merkez olarak kurulmuştur. Ancak Urartu krallarının izlemiş olduğu genişleme politikası neticesinde devletin sınırları batıda Karasu-Fırat, doğuda İran Azerbaycan'ı ve kuzeyde Ermenistan'a kadar uzanmıştır⁶. Söz konusu coğrafyada Urartu Krallığı'na ait yerleşim ve nekropollerde yapılmış olan bilimsel çalışmalarda birçok eser ile birlikte mühürler de ele geçmiştir. Kazıların yanı sıra define kazıları sonucu bulunmuş ve müzeler ile özel koleksiyonlarda sergilenen Urartu mühürleri de bulunmaktadır. Urartu mühürleri üç kategoride incelenir: damga, silindir ve damga-silindir⁷. Bunlar taş, metal, pişmiş toprak ve kemik üretimidir⁸. Mühürler ikonografik olarak kendine özgü özellikler sergilese de bunlarda Kuzey Suriye, Kuzey Mezopotamya ve Anadolu etkileri de görülür. Urartu mühürleri üzerinde natüralist veya stilize işlenmiş çeşitli hayvanlar (geyik, dağ keçisi, at, kuş, aslan, boğa vb.), mitolojik yaratıklar, geometrik ve bitkisel motifler ile insan figürleri işlenmiştir. Bunlarla birlikte mühürlerde av, tanrılara sunu, kutsal ziyafet gibi sahnelere de yer verilmiştir⁹.

Bu makalede Elazığ Müzesi'nde yer alan ve 1979 yılında bir grup olarak satın alınmış dokuz mühür incelenmiştir. Çalışmada mühürlerin üretim teknikleri, bezeme özellikleri ve işlenen sahneler tartışılarak konu

---

1 Darga 1992, 68.

2 Güney 2014, 4.

3 Abay 2001, 321.

4 Abay 2001, 321.

5 Özkan 2010, 148.

6 Salvini 2006, 24-25.

7 Abay 2001, 321.

8 Belli 2004, 144.

9 Belli 2004, 146; Kaçmaz Levent 2015, 396.

hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca bu türden mühürlerin ikonografik ve kronolojik olarak Yakındoğu uygarlıkları ile benzerlikleri tespit edilerek Urartu mühürlerinin etkilendiği uygarlıklar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Böylelikle aşağıda üretim teknikleri, bezeme özellikleri, ikonografik ve kronolojik olarak Yakındoğu örnekleri ile karşılaştırmalar adlı üç başlık altında Elazığ Müzesi mühürleri değerlendirilmiştir.

1. Üretim Teknikleri

Elazığ Müzesi'nde toplam dokuz adet mühür incelenmiştir. Bu mühürlerden dördü bronz (Lev. 1-3, 7), ikisi alabaster (Lev. 4-5), biri granit (Lev. 6) ve ikisi kumtaşındandır (Lev. 8-9). Mühürlerin damga yüzeyleri veya gövdeleri üzerinde görülen bezemeler linear ve delgi yöntemleriyle yapılmıştır. Linear yöntemi bütün mühürlerde kullanılmıştır. Delgi yöntemi ise sadece iki örnekte görülmektedir (Lev. 3-4). Linear betimler sıg veya derin bir şekilde işlenmiştir. Delgi yöntemi figürlerin sağrı ve göğüs kısmında (Lev. 3-4), linear ise geometrik ve bitkisel motifler ile figürlerin tüm ayrıntılarında kullanılmıştır. Bu tür betimlerin uygulanmasında olasılıkla ince sivri uçlu kalemlerden faydalanılmıştır. Bu özelliklere sahip demir ve bronzdan kalemler Urartu merkezlerinden Yukarı Anzaf¹⁰ ve Ayanis Kalesi'nde¹¹ ele geçmiştir. Yukarı Anzaf Kalesi'nde ele geçen çalışma kalemlerinin kesitleri kare biçimli olup çekiç vurulan baş kısımları küt, uç kısımları da sivridir. Ortalama 7- 7,5 cm. uzunluğunda ve 21- 25 gr. ağırlığındadırlar¹². Böylelikle çalışma kalemlerinin mühürleri işlemede de kullanıldığı önerilebilir.

Elazığ Müzesi Urartu Dönemi mühürleri silindir, makara, yarı küre, iç bükey çan, dört yüzlü damgalı ve silindir-damgalılar olarak çeşitli tipler içermektedir. Taşlardan (alabaster, kum ve granit) üretilmiş olan mühürlerin dış kenarları sürtme ile yuvarlatılmıştır. Silindir, makara ve yarı küre tipli mühürlerin merkezinden dikine yapılmış dairemsi ip deliği bulunur. İç bükey çan, dört yüzlü damgalı ve silindir-damgalı mühürlerin ise kulplarında birer ip deliği mevcuttur. Mühürlerin baskı yüzeyleri çoğunlukla yuvarlak olmakla birlikte ovalimsi (Lev. 5) ve kare (Lev. 7) olan birer örnek de vardır.

---

10 Belli 2007, 422-423.

11 Çilingiroğlu - Sağlamtimur 2003, 467.

12 Belli 2007, 422-423.

2. Bezeme Özellikleri

Elazığ Müzesi'nde bulunan mühürlerde geometrik, bitkisel ve figüratif olmak üzere üç tip bezeme ögesi bulunur. Figürler hayvan, insan ve mitolojik yaratıklardan oluşur. Geometrik ve bitkisel motifler içi boş daireler, yatay çizgiler, hilal ve bitkilerden meydana gelmektedir. Söz konusu bezemeler aşağıda ait oldukları başlıklar altında incelenmiştir.

Hayvan Figürleri

Elazığ Müzesi mühürlerinde görülen hayvan figürleri arasında otçullardan at, dağ keçisi, ceylan; kanatlılardan kuş, tavuk (kuş?); örümceğimsilerden akrep gelmektedir. Figürlerin gösterilişlerinde bir yön birlikteliği bulunmamaktadır. Bunlardan at figürü sağ yandan, akrep, tavuk (kuş?), kuş ve ceylan sol yandan gösterilmiştir. Ayrıca dağ keçilerinden bir örnek sol, diğeri sağ taraftan betimlenmiştir. Figürler genellikle stilize işlenmiş olmakla birlikte natüralist tarzda olanları da vardır. At figürü kısa kuyruklu ve yürür pozisyonundadır (Lev. 1). Dağ keçileri çengelli boynuzlara sahip olup boynuzlar geriye ya da iki yana kıvrıktır. Dağ keçileri ve ceylanlar kısa kuyruklu ve uzun boyunludur (Lev. 2-3, 8). Otçullar grubundan olan at, ceylan ve dağ keçilerinde toynaklar da gösterilmiştir. Bir diğeri hayvan figürünü olan akrebin baş kısmında iki kısaç, gövdesinin sağında ve solunda üçer ayak tasvir edilmiştir. Akrebin kuyruğu sağ tarafa kıvrıktır (Lev. 5). Kanatlılardan tavuğun (kuş?) boyun tüyleri belirgin olup kanatları geriye doğrudur (Lev. 6). Bir diğeri kanatlı olan kuş figüründe ise ağız ve gözler belirgin olup uçar pozisyonundadır (Lev. 7).

Bu hayvanlardan at, akrep, tavuk (kuş?), ceylan ve dağ keçisi mühürlerin damga kısmına, kuş figürü ise dört yüzlü damga formlu mührün yüzeyine işlenmiştir. Ayrıca bir dağ keçisi ve bir geyik figürünü de iki adet silindir mührün gövde kısmına uygulanmıştır. Söz konusu figürler zaman zaman tek başına zaman zaman da konulu bir sahne içinde çeşitli figür ve motiflerle birlikte betimlenmiştir. Kuş (Lev. 7), dağ keçisi (Lev. 8) ve ceylan (Lev. 9) figürleri, içinde hayat ağacı ve insan figürlerinin bulunduğu mühürler üzerinde tasvir edilmiştir. Bu figürlerin işlendiği sahnelerde bulunan hayat ağacı ile kutsal selamlama pozisyonundaki insan figürlerinden yola çıkarak, bu hayvanların dini konulu mühürlerde betimlendiği söylenebilir. Ayrıca içi boş daireler ve yatay çizgiler gibi geometrik motifler hayvan figürlü bu tasvirlerde

dolgu ya da bezeme elemanı olarak da kullanılmış olmalıdır (Lev. 7).

Elazığ Müzesi mühürlerinde bezeme elemanı olarak görülen bu hayvanlar Urartu Dönemi bronz kemerleri, at koşum takımları, taşıt aksamları ve miğferleri gibi metal eserler ile duvar resimleri ve kabartmalarda da betimlenmiştir¹³. Elazığ Müzesi mühürlerinde görülen bu hayvan figürleri daha stilize işlenmiş olmalarıyla farklılık göstermektedir.

İnsan Figürleri

Elazığ Müzesi'nden dört mühür üzerinde insan figürleri bulunmaktadır. Bunlardan biri at üzerinde (Lev. 1), biri arkalıklı bir sandalyede (Lev. 7) diğer ikisi de kutsal hayat ağacının önündedir (Lev. 8-9). Profilden verilmiş figürlerin üçü kutsal selamlama pozisyonundadır (Lev. 7-9). Başlarında sivri konik ve polos benzeri başlık vardır. İki örnekte kıyafetler belirgin olmamakla birlikte diğer ikisinde yuvarlak yakalı ve ayak bileklerine kadar inen tek parça tunik (Lev. 7, 9) görülmektedir. Bir örnekte kıyafet sade iken diğerinde elbisenin etek kısmında yatay şeritler (Lev. 9) vardır. Bu veriler ışığında bu figürlerin dini konulu bir sahnede betimlendikleri söylenebilir. At üzerinde betimlenmiş olan diğer insan örneğimiz elinde bir nesne tutmaktadır (Lev. 1). Tam olarak anlaşılmasa da bu nesne olasılıkla ok olmalıdır. Böylelikle bu figürün savaş ya da av sahneli bir konu ile bağlantılı olduğu düşünülebilir.

Mitolojik Yaratık Figürleri

İncelediğimiz mühürlerin ikisinde mitolojik yaratık figürleri görülür. İlk örnek boynuzlu ve kanatlı dağ keçisidir (Lev. 4). Figürde uzun olan boynuz öne doğru uzatılmış ve baş öne doğru eğiktir. Kanat boyun kısmından çıkmakta olup dikey işlenmiştir. Kanat telekleri belirgindir. İkinci mitolojik yaratık cepheden işlenmiş olup belden üstü insan, belden aşağısı balık formundadır (Lev. 7).

Geometrik ve Bitkisel Motifler

Elazığ Müzesi mühürleri arasında geometrik ve bitkisel motifler üç örnek ile temsil edilir. Geometrik motifler arasında içi boş daireler, hilal ve yatay çizgiler yer almaktadır (Lev. 7). Bitkisel motifler ise kutsal hayat

---

13 Bkz. Merhav 1991, Rehm 1997, Seidl 2004, Gökce 2019.

ağacından oluşmaktadır (Lev. 7-9). Bir mühür örneğinde hayat ağacı dikey bir gövdenin sağ ve sol tarafında üç kademeli olarak betimlenmiş ve bitkinin dalları paralel çizgilerle gösterilmiştir. (Lev. 7). Diğer iki örnekte ise hayat ağacının dalları sadece baş kısımda yer almakta ve dalların bitim uçları tomurcuk biçimlidir (Lev. 8-9).

3. İkonografik ve Kronolojik olarak Yakınoğu Örneklere ile Karşılaştırma

Elazığ Müzesi Urartu Dönemi mühürlerinde bezeme elemanı olarak hayvan figürleri başta olmak üzere insan, mitolojik yaratık, geometrik ve bitkisel motifler görülmektedir. Bunlardan hayvan figürleri Yakınoğu mühür ikonografisinde erken dönemlerden itibaren görülmekte ve ilerleyen süreçlerde çeşitlenip kullanılmaya devam etmiştir. Akrep figürü en erken Kassit Dönemi'nde (MÖ 1570-1347) kudurrular üzerinde betimlenmiştir¹⁴. Akrebin kudurrularda Tanrıça İştar'ın simgesi olarak kullanıldığı belirtilmiştir¹⁵. İncelemiş olduğumuz akrep betiminin (Lev. 5) en yakın benzerlerine ise Yeni Assur (MÖ 1000-609) kenti Ninive'den ele geçmiş mühür üzerinde rastlanır¹⁶. Tasvirlerine ilk kez Mezopotamya'da MÖ II. binyılın ilk yarısında rastlanan at daha sonraki dönemlerde birçok uygarlığın sanatında binek ya da koşum hayvanı olarak betimlenmiştir. Elazığ Müzesi mühürlerinden bir örnekte görülen at figürünün (Lev. 1) en yakın benzerlerini Yeni Assur Krallığı merkezlerinden Ninive'den iki bulladan biliyoruz¹⁷. Dağ keçisi betimlerinin en erken örnekleri Uruk¹⁸ (MÖ 4000-3100), Akkad¹⁹ (MÖ 2350-2193) ve Orta Assur²⁰ (MÖ 1365-1050) dönemlerine kadar gitmektedir. Ancak Elazığ Müzesi mühürlerinde betimlenmiş dağ keçilerinin benzer (Lev. 2-3, 8) örnekleri Geç Hitit²¹ ve Yeni Assur²² mühürlerinden bilinmektedir. Bir diğer hayvan olan ceylanın (Lev.

---

14 Black – Green 2003, 27.

15 Black – Green 2003, 27.

16 Mitchell – Searight 2008, 61, kat. no. 95, 86, kat. no. 173, 106, kat. no. 230-233.

17 Mitchell – Searight 2008, 106, kat. no. 234, 111, kat. no. 254.

18 Frankfort 1965, 26, fig. 10.

19 Frankfort 1965, 140, fig. 36.

20 Frankfort 1965, 192, fig. 60.

21 Kubala 2015, 123, fig. 2.

22 Mitchell – Seagriht 2008, 45, kat. no. 39, 55, kat. no. 75, 56, kat. no. 78, 59, kat. no. 89, 87, kat. no. 175; Ensert 2017, 104, res. 2.

7, 9) yakın örneğine Mitanni²³ (MÖ 1500-1274) ve Yeni Assur kenti Ninive'den bir bullada rastlanır²⁴. Ayrıca başları geriye dönük verilmiş olan ceylan ve dağ keçilerinin (Lev. 8, 9) yakın benzerlerine K. Suriye'de Tell Alalah²⁵ ve Ashmolean Müzesi'nde sergilenen Mitanni mühürlerinde rastlanır²⁶. Bunların yanı sıra incelemiş olduğumuz mühürlerde görülen geyik, kuş ve tavuğun (kuş?) Yakınoğu uygarlıklarında yakın benzerleri bulunmamaktadır.

Mitolojik yaratıklardan kanatlı dağ keçisinin yakın benzerleri Yakınoğu örnekleri içinde bilinmemektedir. Ancak belden yukarısı insan ve belden aşağısı balık biçimli olan mitolojik yaratık ilk olarak Kassit Dönemi'nde ortaya çıkmış daha sonra Assur'a geçmiş ve Yeni Assur ile Yeni Babil dönemlerinde kullanılmıştır. Assur ve Babil'de bunlar balık kıyafeti giymiş erkek betimlemelerinden oluşmaktadır. MÖ 9. yüzyıldaki tasvirlerde ise insan belinin hemen altı balık kuyruğu biçimindedir²⁷. Bununla birlikte Elazığ Müzesi mühründe betimlenmiş bu mitolojik yaratığın Yakınoğu'da benzerine rastlanmamıştır.

Elazığ Müzesi mühürlerinde geometrik ve bitkisel motifler de yer almaktadır. Bunlar arasında hilal ve kutsal hayat ağacı gelmektedir. Hilal motifi tarih öncesi dönemlerden Yeni Babil Dönemi'ne kadarki süreçte tasvirli eserlerde kullanılmıştır²⁸. Elazığ Müzesi'nden bir mühür üzerinde görülen hilal motifi yavru ceylanın hemen üst tarafında betimlenmiştir (Lev. 7). Bu şekliyle hilal motifinin benzeri Yeni Assur kenti Ninive'den bir mühürde görülür²⁹. Kutsal hayat ağacının en erken örnekleri ise MÖ III. binde Aşağı Mezopotamya'da görülür³⁰. Mittani sanatında kullanılan bu bitkisel motif Yeni Assur sanatında farklı formlarda kullanılmıştır³¹. Elazığ Müzesi mühürlerinden üçünde kutsal hayat ağacı betimlenmiştir (Lev. 7-9). Bu mühürlerden ikisinde betimlenmiş olan ve dallarının uçları tomurcuklu biten (Lev. 8-9) hayat ağacının benzerlerine Nuzi'den

---

23 Frankfort 1965, 183, fig. 49; Collon 1987, fig. 252.

24 Mitchell – Seagriht 2008, 88, kat. no. 178.

25 Collon 1982, figs. 49-50.

26 Buchanan 1966, fig. 57/926-927.

27 Batmaz – Uhri 2008, 66-67.

28 Black – Green 2003, 103.

29 Mitchell – Seagriht 2008, 88, kat. no. 178.

30 Belli 1979, 237.

31 Zengin 2000, 103.

Mitanni mühürleri³², K. Suriye'de Alalah'dan mühürler³³ ile Ashmolean Müzesi'nde sergilenen Mitanni Dönemi mühürlerinde rastlanır³⁴.

Tekli, ikili veya üçlü insan betimli figürlerin bulunduğu mühürler Uruk Dönemi'nden itibaren üretilmiştir³⁵. İncelemiş olduğumuz mühürlerde de tekli ve ikili işlenmiş insan figürleri bulunmaktadır. Bunlar arkalıklı bir sandalyede oturan, bir dizi üzerine çökmüş ya da kutsal hayat ağacının her iki tarafında gösterilmişlerdir. Ele almış olduğumuz örnekler arasında sadece bir dizi üzerine çökmüş figürün (Lev. 8) benzeri Nuzi'den Mitanni Dönemi mühründe tespit edilmiştir³⁶. Diğer iki örneğin benzerlerine rastlanmamıştır.

Sonuç

Elazığ Müzesi'nde bulunan Urartu Dönemi mühürleri iç bükey gövdeli çan, makara, yarı küre, silindir-damga, dört yüzlü damga ve silindir olmak üzere çeşitlilik göstermektedir. Malzeme olarak taş (granit, alabaster, kireçtaşı) ve bronzdan üretilmişlerdir. Elazığ Müzesi mühürleri hem form hem de malzeme olarak farklıdır. Özkan (2010), "*Kültepe'de altın ve gümüş gibi metallere daha çok yüksek mevkideki kişilerin mühürlerinin üretildiğini*" belirtmiştir³⁷. Elazığ Müzesi mühürlerinin hem form hem de malzeme olarak çeşitlilik göstermesi bizi de Urartularda mühür üretiminin sosyal statüye göre yapılmış olabileceği sonucuna götürmektedir. Bu konu ile ilgili Urartu'nun çağdaşı Yeni Assur yazılı kaynakları da bilgi vermektedir. Yeni Assur kralı III. Tiglat-pileser'in (MÖ 745-727) Urartu kralı II. Sarduri'yi (MÖ 764-735) Adıyaman-Gölbaşı yöresinde bozguna uğrattığı seferle ilgili yazıtta; "*Krallığımın üçüncü yılında, Urartulu Sarduri.....Mati'-ilu,.....Melid'li Sulumal, Gurgum'lu Tarbulara..... bana karşı ayaklandı. Onlarla savaştım..... Sarduri canını kurtarmak için kaçtı,...onu izledim ve O'nun yatağını... krali arabasını, boynunda asılı (silindir) mübrünü ele geçirdim*"³⁸ ibaresi geçmektedir. Söz konusu çivi yazıtta NA₄ KIŞIB ifadesinde bulunan

32 Frankfort 1965, 183, fig. 46.

33 Collon 1982, fig. 2/55.

34 Buchanan 1966, fig. 57/926-927.

35 Bkz. Frankfort 1965.

36 Frankfort 1965, 183, fig. 49.

37 Özkan 2010, 148.

38 Luckenbill 1926, 272-273, yazıt no. 769; Kaçmaz Levent 2006, 19.

NA₄ taş ve KIŞIB mühür olarak geçmektedir³⁹. Böylelikle mührün taştan olduğu anlaşılmaktadır. Bu yazılı kaynaktan Urartu'da sosyal statüye göre mühür üretildiği düşünülebilir. Ayrıca Belli (2004), *“çivi yazılı mühürlerin kraliyet sınıfı ve merkezi bölgedeki devlet görevlileri ile taşradaki yönetici sınıflar tarafından; hiyeroglif işaretlilerin ise yalnızca yönetici sınıf ve soylular tarafından değil aynı zamanda halk tarafından da kullanıldığını”*⁴⁰ ileri sürmüştür. Seidl ise (1976), *“Urartu mühürlerini resmi kişiler ve şahsa ait olanlar şeklinde iki grupta sınıflandırmıştır. Resmi kişilere ait mühürler üzerinde çivi yazısı ile yazılmış unvan ve isimlerin olduğunu belirtmiştir. Özel şahıslara ait mühürlerde çivi yazısının bulunmadığını ve bunların ikonografik ve stil olarak resmi kişilere ait mühürlerden daha az ayrıntı gösterdiğini ifade etmiştir”*⁴¹. İncelemiş olduğumuz Elazığ Müzesi Urartu Dönemi mühürlerinde çivi yazısının bulunmaması bunların kraliyet sınıfından ziyade büyük olasılıkla yönetici sınıf, soylular veya özel şahıslar tarafından kullanıldığını düşündürmektedir.

Elazığ Müzesi'ne satın alma yoluyla gelen dokuz mühür üzerinde yaptığımız incelemede bunlarda genellikle hayvanlar, insanlar, mitolojik yaratıklar, geometrik ve bitkisel motiflerin betimlendiği tespit edilmiştir. Hayvanlar çoğunlukla stilize olmakla birlikte natüralist işlenmiş olanlar da bulunmaktadır. Mühürlerin damga kısmında genellikle hayvanlar işlenmiştir. İstisnai olarak bir örnekte mitolojik yaratık görülür. Buna karşın dört yüzlü damga mühür ile silindir formlu mühürlerde ziyafet ya da tapınım gibi sahneler betimlenmiştir. Böylelikle incelediğimiz mühürler içerisinde, dört yüzlü damga ile silindir formlu olanlarda dinsel motiflerin ağırlıklı olarak kullanıldığı ancak damga mühürlerde bu türde bir uygulamanın olmadığı söylenebilir. Bu açıdan Elazığ Müzesi mühürleri bugüne kadar bilinen Urartu mühürleri ile farklılık göstermeyip ortak özellikler sergilemektedir.

İncelemiş olduğumuz mühürlerden üç örnek figürlerin işleniş tarzı açısından Urartu özellikleri göstermemektedir (Lev. 7-9). Ancak bu tarzda ve formda mühürler Urartu Krallığı'nın önemli merkezlerinden Karmir-Blur'da ele geçmiştir. Karmir-Blur'da bulunan mühürler üzerinde işlendikleri motif ve figürler açısından Kuzey Mezopotamya ve Kuzey Suriye stilindedir. Nitekim incelediğimiz üç mühürde

39 Tadmor – Yamada 2011, yazıt no 9.

40 Belli 2004, 146.

41 Seidl 1976, 61; Seidl 1979, 137.

(Lev. 7-9) betimlenmiş yavru ceylan üzerinde hilal, uçları tomurcuklu sonlandırılmış hayat ağacı, hayat ağacı önünde bir dizi üzerine çökmüş insan figürü ve başları geriye dönük dağ keçileri gibi bezemeler Kuzey Mezopotamya ve Kuzey Suriye mühürlerinde görülen bezemeler ile aynı stildedir. Bu tip mühürler için iki farklı görüş ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden ilki mühürlerin Kuzey Mezopotamya ve Kuzey Suriye'den Urartu'ya ithal edilmiş olabileceklidir⁴². İkincisi ise Urartu Krallığı'nın MÖ 840 yıllarında Assur'un güçlü etkisi altında olduğu ve bu durumun Urartu sanatını da etkilediğidir⁴³. Böylelikle eldeki verilerden Elazığ Müzesi'nde bulunan üç mührün Kuzey Mezopotamya ve Kuzey Suriye'den Urartu'ya ithal edilmiş olabileceğini ya da bunların Assur sanatının etkisi altında üretildiklerini söyleyebiliriz.

Elazığ Müzesi mühürleri Yakınoğu kültürleri ile karşılaştırıldığında benzerliklerin olduğu tespit edilmiştir. Yakınoğu kültürlerinden Geç Hitit, Yeni Assur ve Nuzi'den Mitanni mühürleri ile benzerlikler bulunmuştur. Bu kültürlerle kronolojik olarak bakıldığında en erken Mitanni ve geç evre olarak Geç Hitit ile Yeni Assur'da karşılaşırız. Geç Hitit ve Yeni Assur, Urartu Krallığı'nın çağdaşlarıdır. İncelemiş olduğumuz mühürlerde görülen akrep, at, ceylan, hilal, dallarının ucu tomurcuklu hayat ağacı ve bir dizi üzerine çökmüş insanın (Lev. 8) benzerlerine Geç Hitit ve Yeni Assur'da rastlanmıştır. Böylelikle Elazığ Müzesi mühürlerinin ikonografik olarak Kuzey Mezopotamya ve Kuzey Suriye ile benzerliklerinin olduğu söylenebilir. Ayrıca değerlendirdiğimiz mühürlerden kendine özgü özellikler sergileyenler de bulunmaktadır. Geyik, kuş, tavuk (kuş?) ve mitolojik yaratıkların Yakınoğu kültürlerinde benzer örneklerine rastlanmamıştır. Bu bağlamda Elazığ Müzesi mühürlerinin biçim ve bezeme unsuru olarak kendine has özellikler sergilediği de söylenebilir.

Elazığ Müzesi mühürlerinin kullanım amaçları ile ilgili kesin bilgiler vermek mümkün değildir. Ancak bugüne kadar Urartu mühürleri üzerine yapılmış olan çalışmalarda bunların özel mülkiyeti yansıtmasının yanı sıra nazarlık ve muska olarak da kullanılmış olduğu belirtilmiştir⁴⁴. Elde her ne kadar veri olmasa da Elazığ Müzesi mühürlerinden ip delikli olanların ürün denetiminde ya da kolye ucu

42 Işık 1976/77, 84-55; Ayvazian 2006, 26-27.

43 Ayvazian 2006, 26-27.

44 Belli 2004, 144-146; Kaçmaz Levent 2006, 20.

olarak kullanıldığı düşünülebilir (Lev. 4-5, 7-9). Tutamaklı ve damga kısmı bulunanlar ise olasılıkla çivi yazılı tabletler, çanak çömlekler gibi yerlerde baskı amaçlı kullanılmıştır. Urartu Krallığı'nda çeşitli amaçlar için faydalanılan mühürleri kimler kullanıyordu? Bu sorunun cevabını kısmen de olsa yazılı metinlerde bulmak mümkündür. Yazılı metinlerde Urartu Krallığı'nda mühür taşıyıcılarının var olduğu anlaşılmaktadır. Urartu çivi yazılı metinlerinde mühür taşıyıcısı ^{LÜ}NA₄DIB ideogramı ile geçer⁴⁵. Bu ideograma ait verilerden ilki Bastam'da bulunmuştur. I. Rusa (MÖ 730-714/3) dönemine tarihlenen tablette "kral buyruğunu yazması için mühürdar İspiliuqu (^mİş-pi-li-ú-qu-ú ^{LÜ}NA₄.DIB) emreder"⁴⁶ ibaresi geçmektedir. Karmir-Blur'da bulunmuş Rusa oğlu Sarduri (III. Sarduri ?) mühürlü iki tablettten ilkinde Sarduri'nin iki köleye evlerinin iadesi için verdiği fermanı Mühürdar A-bi-li-a'nın (A-bi-li-a-ni-še ^{LÜ}NA₄.DIB) hazırladığı belirtilmektedir.⁴⁷ Karmir-Blur'da ele geçen kırık bir tablette bir kölenin hanımefendisini alkoymasından bahsedilmektedir. Rusa oğlu Rusa'nın mührüdür ibaresinin olduğu tablette kırık durumdaki Mühürdar ([^m...]-li-i-di ^{LÜ}NA₄.DIB-d[i]) adı okunmaktadır.⁴⁸ Karmir-Blur'da bulunmuş yine kırık bir tablette adı tam okunamamış bir Mühürdara ([x-x]-x-di ^{LÜ}NA₄.DIB-di) verilen buyruk metni yer alır.⁴⁹

Elazığ Müzesi'nde incelemiş olduğumuz dokuz mühür satın alma yoluyla geldikleri için kesin tarihlendirilmeleri de mümkün olmamıştır. Ancak incelemiş olduğumuz mühürler Urartu merkezlerinden Ayanis, Toprakkale, Bastam, Armavir-Blur ve Karmir-Blur'da ele geçen bazı mühürlerle form ve bezeme olarak benzerlikler gösterir. Böylelikle hem Urartu kazılarında ele geçenlerle hem de Kuzey Mezopotamya ve Kuzey Suriye ile yapılan karşılaştırmalar neticesinde Elazığ Müzesi mühürlerini MÖ 8.-7. yüzyıllara tarihleyebiliriz.

45 Diakonoff 1963, 47.

46 Diakonoff 1989, 84-88.

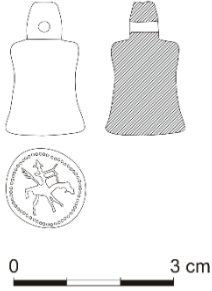
47 Diakonoff 1963, 1.

48 Harutjunyan 2001, yazıt no. 446.

49 Harutjunyan 2001, yazıt no. 522.

Katalog

1.

Buluntu Yılı ve Yeri: 1979, Elazığ Müzesi, Satın alma.

Envanter Numarası: 79 TMKC 9-57.

Formu: İç bükey gövdeli çan formudur. Üst kısmında, yuvarlak ip delikli tutamak bulunmaktadır.

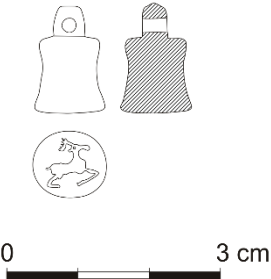
Malzemesi ve Durumu: Bronz, sağlam durumda.

Ölçüler: 2,5 cm yüksekliğinde, damga kısmı 1,5 cm çapında, kulp deliği 0,2 cm çapındadır.

Bezeme Özellikleri: Damga kısmında at üzerinde bir insan figürü bulunmaktadır. Figürler linear yöntemiyle işlenmiştir.

Benzerleri: Formu için; Bastam (Kleiss 1988, Taf. 33/13-15) Arin-Berd (Ayvazian 2006, 366, 622, 628) Ayanis (Abay 2001, 343, Fig. 29) ile Diyarbakır Arkeoloji Müzesi (Kaçmaz Levent 2006, Lev. I/1; 2019, Çiz. 1, Res. 1). Süvari figürü için; Ayanis (Abay 2001, Fig. 27).

2.

Buluntu Yılı ve Yeri: 1979, Elazığ Müzesi, Satın alma.

Envanter Numarası: 79 TMKC 10-142.

Formu: İç bükey gövdeli çan formudur. Üst kısmında, yuvarlak ip delikli tutamak bulunmaktadır.

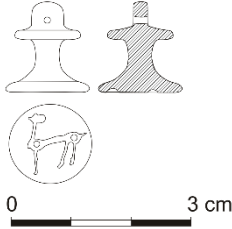
Malzemesi ve Durumu: Bronz, sağlam durumda.

Ölçüler: 1,5 cm yüksekliğinde, damga kısmı 1 cm çapında, kulp deliği 0,2 cm çapındadır.

Bezeme Özellikleri: Mührün damga kısmında linear yönteminde keçi figürü betimlenmiştir. Hayvan anatomik yapısına uygun tasvir edilmiştir.

Benzerleri: Form ve bezeme için; Armavir-Blur (Martirosjan 1974, 25, Fig. 13/a), Karmir-Blur (Piotrovskii 1952, 46, Fig. 22/21; Piotrovskii 1970, Fig. 104), Bastam (Seidl 1979, Taf. 39/6 C2) ve Arin-Berd (Hodjashsh – Trukhtanova - Oganessian 1979, 108, table 123, Ayvazian 2006, 594;).

3.

79/TMKC 10-1

Buluntu Yılı ve Yeri: 1979, Elazığ Müzesi, Satın alma.

Envanter Numarası: 79 TMKC 10-1.

Formu: İç bükey gövdeli çan formudur. Üst kısmında, yuvarlak ip delikli tutamak bulunmaktadır.

Malzemesi ve Durumu: Bronz, sağlam durumda.

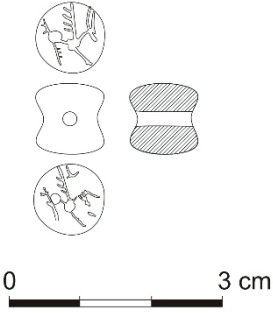
Ölçüler: 1,5 cm yüksekliğinde, damga kısmı 1,4 cm çapında, kulp deliği 0,5 cm çapındadır.

Bezeme Özellikleri: Damga kısmında delgi yöntemiyle işlenmiş stilize dağ keçisi bulunmaktadır. Figürün göğüs ve sağrı kesimi matkap kullanılarak belirginleştirilmiştir.

Benzerleri: Form için; Bastam (Kleiss 1988, Taf. 33/13-15), Ayanis (Abay 2001, 343, Fig. 29), Diyarbakır Arkeoloji Müzesi (Kaçmaz Levent 2006, Lev. I/1). Stilize dağ keçisi için; Van Arkeoloji Müzesi (Zengin 2000, Çiz. 74-75).

4.

Buluntu Yılı ve Yeri: 1979, Elazığ Müzesi, Satın alma.

Envanter Numarası: 79 TMKC 10-145.

Formu: Makara formludur. Merkezinde yuvarlak ip deliği bulunmaktadır.

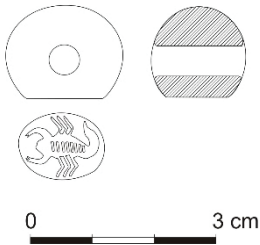
Malzemesi ve Durumu: Alabaster, sağlam durumda.

Ölçüler: 1 cm yüksekliğinde, damga kısmı 1 cm çapında, kulp deliği 0,2 cm çapındadır.

Bezeme Özellikleri: Mührün damga yüzeyinde delgi yöntemiyle işlenmiş mitolojik yaratık vardır. Mitolojik yaratık boynuzlu ve kanatlı dağ keçisi formundadır. Göğüs ve kalça kısmı delgi yöntemleriyle dairemsi olarak işlenmiştir.

Benzerleri: Mitolojik yaratık için; Karmir-Blur (Ayvazian 2006, 121, Fig. 3.22/a-b), Armavir-Blur (Ayvazian 2006, Fig. 5.32), Van (Zengin 2000, Çiz. 77) ve Diyarbakır Arkeoloji (Kaçmaz Levent 2006, Lev. II/1) Müzeleri.

5.

Buluntu Yılı ve Yeri: 1979, Elazığ Müzesi, Satın alma.

Envanter Numarası: 79 TMKC 10-144.

Formu: Yarı küre formludur. Üst kısmı şişkin kubbe şeklinde, bezemenin olduğu bölüm düzdür. Merkezinde yuvarlak ip deliği mevcuttur.

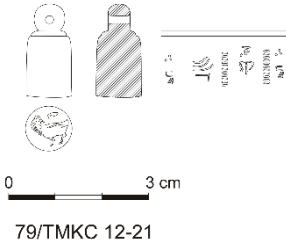
Malzemesi ve Durumu: Alabaster, sağlam durumda.

Ölçüler: 1,5 cm yüksekliğinde, damga kısmı 1,4 cm çapında, kulp deliği 0,5 cm çapındadır.

Bezeme Özellikleri: Eserin damga kısmında linear yöntemiyle yapılmış akrep betimi yer almaktadır. Figür üstten görünüşü ile betimlenmiş olup anatomik yapısına uygundur.

Benzerleri: Form için; Van Arkeoloji Müzesi (Belli 2004, 151/üst), Diyarbakır Arkeoloji Müzesi (Kaçmaz Levent 2016, 377, çiz. 1); Form ve bezeme için; Van Arkeoloji Müzesi (Zengin 2000, Çiz. 74-75).

6.

Buluntu Yılı ve Yeri: 1979, Elazığ Müzesi, Satın alma.

Envanter Numarası: 79 TMKC 12-21.

Formu: Silindir-damga formludur.

Malzemesi ve Durumu: Granit, sağlam durumda.

Ölçüler: 2 cm yüksekliğinde, damga kısmı 1 cm çapında, kulp deliği 0,1 cm çapındadır.

Bezeme Özellikleri: Mührün silindir yüzeyinde sol tarafta üç daire, bir yarım dörtgen, 3 yatay çubuk bulunmaktadır. Bunların hemen yanında sadece bir ayağı betimlenmiş ve üzerinde açık ekmek olan sehpa vardır. Sehpanın yan sahnesinde olasılıkla stel olarak tanımlayabileceğimiz görsel yer almaktadır. Mührün damga kısmında ise olasılıkla tavuk (kuş?) betimlenmiştir. Söz konusu betimler linear tekniğindedir.

Benzerleri: Form için; Toprakkale (Wartke 1998, 170, Fig. 89), Karmir-Blur (Piotrovskii 1955, 56, Fig. 43/25), Tell al Ma'az (Oates – Oates 1988, Pl. I) ve Van Arkeoloji Müzesi (Zengin 2000, Lev. XX/71, Lev. XXII/76-77, Lev. XXIV/80). Açık ekmek betimi için; Van Arkeoloji Müzesi (Zengin 2006, Lev. XXIV/80-81). Stel için; Toprakkale (Işık 1986, Abb. 1), Van Müzesi (Zengin 2000, Lev. XXIV/80; Ayvazian 2006, 253, Fig. 17).

7.

Buluntu Yılı ve Yeri: 1979, Elazığ Müzesi, Satın alma.

Envanter Numarası: 79 TMKC 12-32.

Formu: Dört yüzlü damga formludur.

Malzemesi ve Durumu: Bronz, sağlam durumda.

Ölçüler: 2 cm yüksekliğinde, damga kısmı 1 cm çapında, kulp deliği 0,3 cm çapındadır.

Bezeme Özellikleri: Mührün ilk yüzünde stilize kuş figürü işlenmiştir. İkinci yüzde bir bitki motifi (hayat ağacı) betimlenmiştir. Üçüncü yüzde arkalıklı bir tahtta oturan insan figürü tasvir edilmiştir. Dördüncü yüzünde ise cepheden, belden üstü insan ve belden aşağısı balık formu bir mitolojik yaratık işlenmiştir. Mührün damga kısmında başı geriye dönük, bacakları üzerine çökmüş ve üst tarafında hilal bulunan yavru ceylan resmedilmiştir. Betimler linear yöntemiyle işlenmiştir.

Benzerleri: Form için; Karmir-Blur (Piotrovskii 1955, 55-56, Fig. 42/24; Piliposian 1998, Table 63/4.KB 76, 64/5), Van Arkeoloji Müzesi (Zengin 2000, Lev. XVII/61-62). Tahtta oturan insan figürü için; Karmir-Blur (Piotrovskii 1950, 79, Fig. 50/5). Hilal için; Toprakkale (Ayvazian 2006, 999), Karmir-Blur (Ayvazian 2006, 777).

8.

Buluntu Yılı ve Yeri: 1979, Elazığ Müzesi, Satın alma.

Envanter Numarası: 79 TMKC 13-12.

Formu: Silindir formludur.

Malzemesi ve Durumu: Kumtaşı, sağlam durumda.

Ölçüler: 2 cm yüksekliğinde, deliği 0,4 cm çapındadır.

Bezeme Özellikleri: Silindir mührün gövde yüzeyinde sol tarafta anatomik yapısına uygun, başı geriye dönük dağ keçisi bulunmaktadır. Bu figürden sonra ortada beş dallı bir bitki (kutsal hayat ağacı) ve bitkinin sol tarafında bir dizi üzerine çökmüş insan figürü vardır. İnsan figürünün sağ tarafında ise dağ keçisi betimlenmiştir. Betimler linear yöntemle işlenmiştir.

Benzerleri: Form için; Karmir-Blur (Piotrovskii 1970, Figs. 105-108), Armavir-Blur (Martirosjan 1974, Fig. 13), Van Arkeoloji Müzesi (Zengin 2000, Lev. XXVI/85-87, Lev. XXVII/88-90, Lev. XXVIII/91-93, Lev. XXIX/94). Dağ keçileri için; Karmir-Blur (Piotrovskii 1950, 79, Fig. 50/8). İnsan figürü için; Karmir-Blur (Piotrovskii 1950, 79, Fig. 50/3).

9.

Buluntu Yılı ve Yeri: 1979, Elazığ Müzesi, Satın alma.

Envanter Numarası: 79 TMKC 13-13.

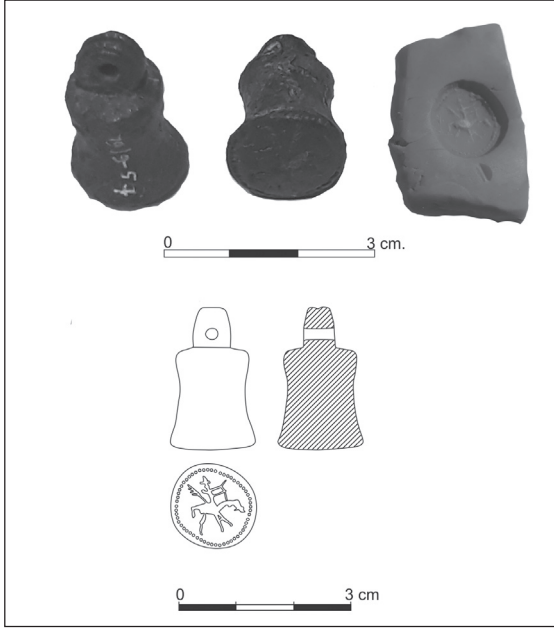
Formu: Silindir formludur.

Malzemesi ve Durumu: Kumtaşı, sağlam durumda.

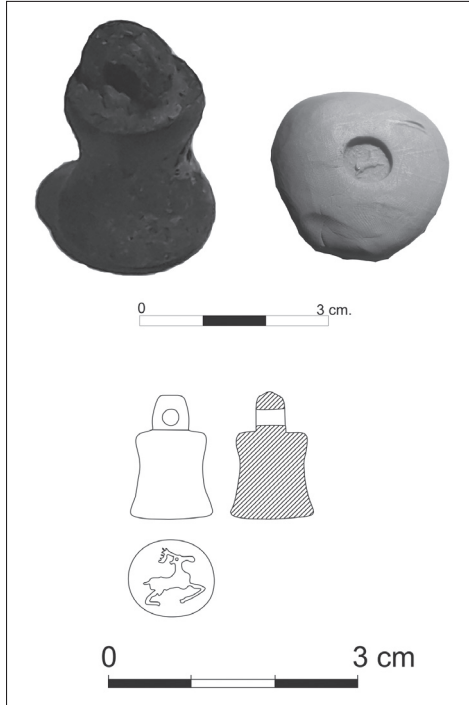
Ölçüler: 2 cm yüksekliğinde, deliği 0,2 cm çapındadır.

Bezeme Özellikleri: Silindir mührün merkezinde her iki tarafında karşılıklı duran insan figürlerinin bulunduğu beş dallı bir bitki motifi (hayat ağacı) betimlenmiştir. Birbirinin tekrarı olan insan figürleri kutsal selamlama pozisyonundadırlar. İnsan figürlerinin hemen gerisinde anatomik yapılarına uygun betimlenmiş ve başları geriye dönük ceylanlar görülmektedir. Betimler linear yöntemle işlenmiştir.

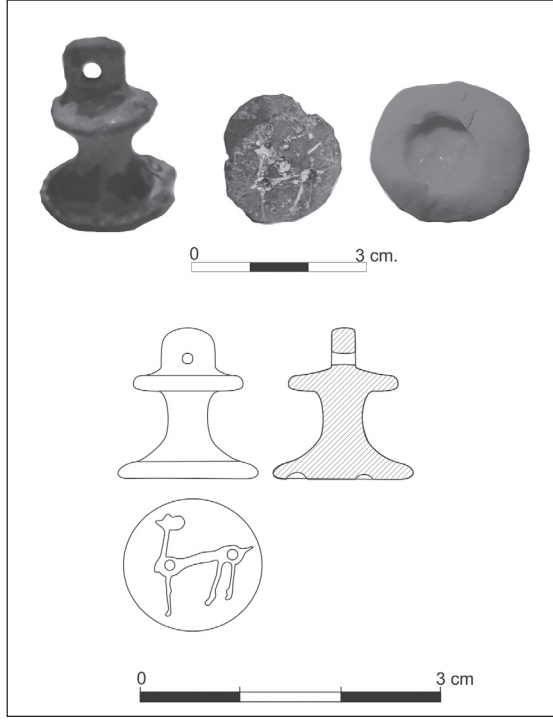
Benzerleri: Form için; Karmir-Blur (Piotrovskii 1970, Figs. 105-108), Armavir-Blur (Martirosjan 1974, Fig. 13), Van Arkeoloji Müzesi (Zengin 2000, Lev. XXVI/85-87, Lev. XXVII/88-90, Lev. XXVIII/91-93, Lev. XXIX/94).

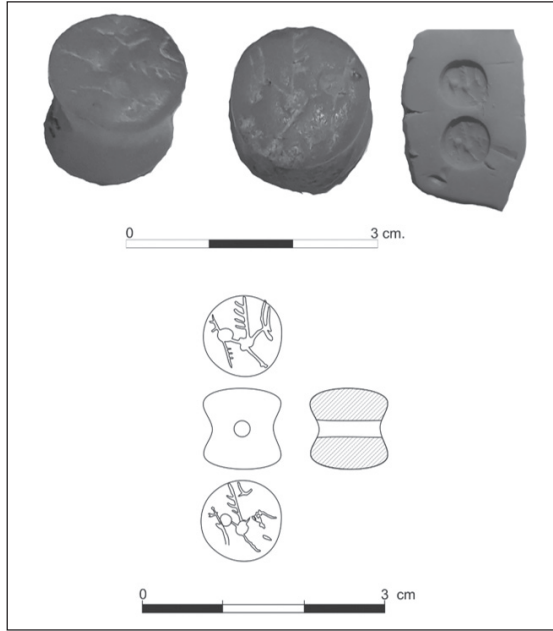
Levha 1.

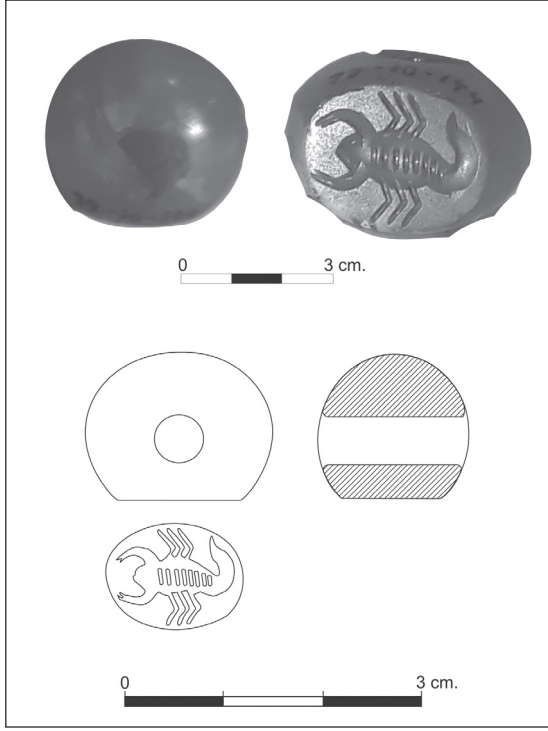
Levha 2.

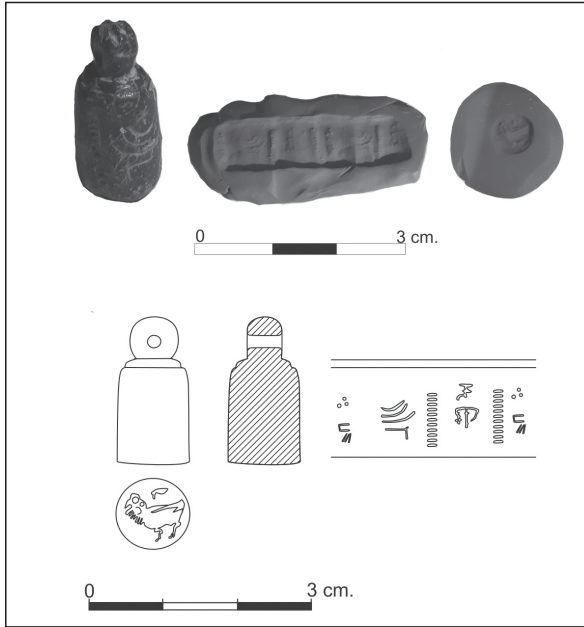
Levha 3.

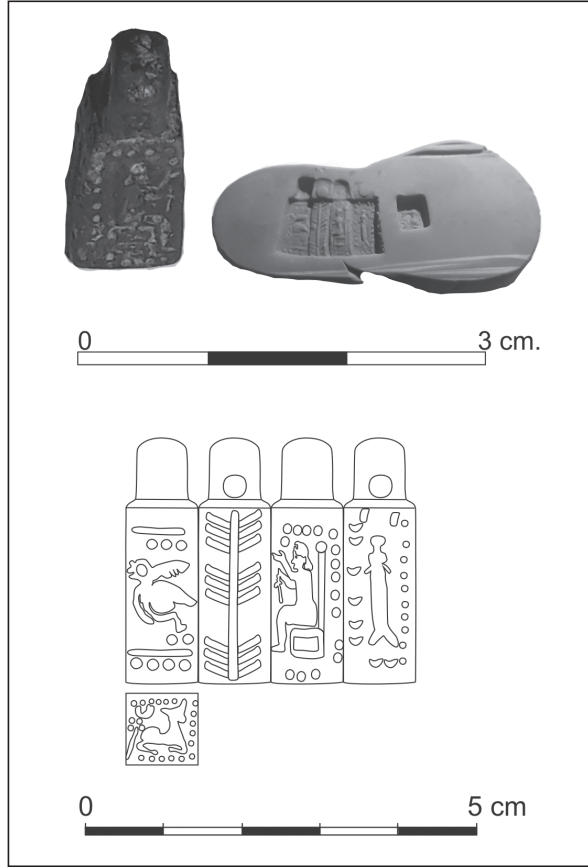
Levha 4.

Levha 5.

Levha 6.

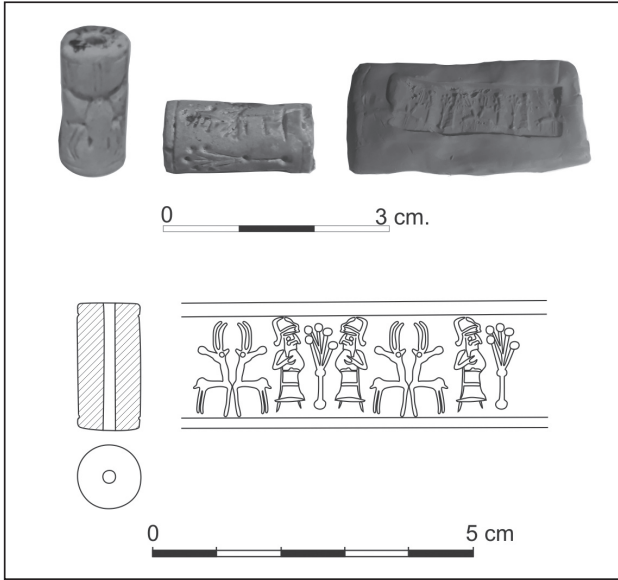

Levha 7.

Levha 8.

Levha 9.

Kaynakça

Abay 2001

Abay, E. "Seals and Sealings", *Ayanis I/Ten Years' Excavations at Rusahinili Eiduru-kai 1989-1998*, A. Çilingiroğlu – M. Salvini (eds.), 321-353, Roma.

Ayvazian 2006

Ayvazian, A. *Urartian Glyptic*, Berkeley.

Batmaz – Uhri 2008

Batmaz, A. – Uhri, A. "Urartu Kültüründe Balık Betimlemesi ve Ayanis Kalesi'nde Tunç Bir Balık Figürini Üzerine Düşünceler", *Arkeoloji Dergisi* XI/1, 65-81.

Belli 1979

Belli, O. "Urartu Mitolojisi Üzerine Bir Deneme", *Anadolu Araştırmaları* VII, 61-73.

Belli 2004

Belli, O. *Urartu Savaş ve Estetik, Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul.

Belli 2017

Belli, O. "2007 – 2005 Yılı Yukarı Anzaf Urartu Kalesi Kazısı", 28. Kazı Sonuçları Toplantısı I, 413-429.

Buchanan 1966

Buchanan, B. *Catalogue of Ancient Near Eastern Seals in the Ashmolean Museum Volume I Cylinder Seals*, Oxford.

Black – Green 2003

Black, J. – Green, B. *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü*, Aram Yayıncılık, İstanbul.

Collon 1982

Collon, D. *The Alalakh Cylinder Seals*, England.

Collon 1987

Collon, D. *First Impressions Cylinder Seals in the Ancient Near East*, British Museum Publications, London.

Çilingiroğlu – Sağlamtimur 2003

Çilingiroğlu, A. - Sağlamtimur, H. "Van-Ayanis Kalesi 2001 Yılı Çalışmaları", 24. Kazı Sonuçları Toplantısı 1, 465-473.

Darga 1992

Darga, M. *Hitit Sanatı*, Akbank, İstanbul.

Diakonoff 1963

Diakonoff, I. M. *Urartskiye Pisma i Dokumenti*, Moskova-Leningrad.

Diakonoff 1989

Diakonoff, I. M. "On Some New Trends in Urartu Philology and Some New Urartian Texts", *Archäologische Mitteilungen aus Iran* 22, 77-102.

Ensert 2017

Ensert, H. K. "Oylum Höyük'ten İki Yeni Assur Silindir Mührü: Okçu ile Yılan Ejderhanın Mücadelesi ve Bir Av Sahnesi", Prof. Dr. Aliye Öztan'a Armağan, 101-104, Ankara.

Frankfort 1965

Frankfort, H. *Cylinder Seals*, Gregg Press, London.

Gökce 2019

Gökce, B. *Urartu Krallığı'nda Tekerlekli Taşıtlar*, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Bilgin Kültür Sanat, Ankara.

Güney 2014

Güney, A. *Anadolu'da Başlangıcından MÖ I. Binin Sonuna Kadar Hayvan Biçimli Damga Mühürler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Hodjash – Truktanova – Ogenesian 1979

Hodjash, S. I., Truktanova, N. S., Ogenesian, K. L. *Erebuni. Pamiatnik Urartskogo Zodchestva. (Erebuni. The Monument of Urartian Masonry)*.

Harutjunyan 2001

Harutjunjan, N. V. *Korpus Urartskich Klinoobraznych Nadpisej. Nacional"aja Akademija Nauk Respubliki Armenii, Institut Vostokovedenija, Erevan.*

Işık 1976/77

Işık, C. "Adilcevaz-Urartu Mezarlığında Bulunan Bir Mühür", *Anatolia* XX, 83-92.

Işık 1986

Işık, C. "Neue Beobachtungen zur darstellung von Kultszenen auf urartäischen Rolltempelsiegeln", *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts* 101, 1-22.

Kaçmaz Levent 2006

Kaçmaz Levent, E. *Diyarbakır Müzesi'ndeki Urartu Damga Mühürleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Kaçmaz Levent 2015

Kaçmaz Levent, E. "Diyarbakır Arkeoloji Müzesi'nden Antitetik Duran Kartal Betimli Bir Urartu Damga Mühürü", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3/10, 394-399.

Kaçmaz Levent 2016

Kaçmaz Levent, E. "Diyarbakır Müzesi'ne Satın Alma Yoluyla Gelen Yarı Küre Formlu Bir Urartu Damga Mühüründen Yola Çıkarak Urartu Mühürleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Yaşam Bilimleri Dergisi* 6/2-1, 368-378.

Kleiss 1988

Kleiss, W. Bastam II, *Ausgrabungen In Den Urartaischen Anlagen 1977-1978*, Berlin.

Kubala 2015

Kubala, A. *Iconography of Neo Hittite Seals*, Creator Publishing House, Warsaw.

Luckenbill 1926

Luckenbill D.D. *Ancient Records of Assyria and Babylonia*, Chicago.

Martirosjan 1974

Martirosjan, A. J. *Argištichinili*, Yerevan.

Merhav 1991

Merhav, R. *Urartu A Metalworking Center in the First Millenium B.C.E.*, Israel Museum, Jerusalem.

Mitchell – Searight 2008

Mitchell, T. C. – Searight, A. *Catalogue of the Western Asiatic Seals in the British Museum*, British Museum, London.

Oates – Oates 1988

Oates, D., Oates, J. "An Urartian Stamp Cylinder from North-Eastern Syria", *Iranica Antiqua* XXIII, 217-221.

Özkan 2010

Özkan, S. "Kaniş'te Mühür Sanatı", *Anadolu'nun Önsözü Kültepe-Karumu; Asurlular İstanbul'da*, 148-153, Kayseri.

Piliposian 1998

Piliposian, A. *Haikakan Lemashkhari Kniknere (Seals of the Armenian Highland, in Armenian with summaries in Russian and English)*, Erevan.

Piotrovskii 1950

Piotrovskii, B. B. *Karmir-Blur I*, Erevan.

Piotrovskii 1952

Piotrovskii, B. B., *Karmir-Blur II*, Erevan.

Piotrovskii 1955

Piotrovskii, B. B., *Karmir-Blur III*, Erevan.

Piotrovskii 1970

Piotrovskii, B. B. *Karmir-Blur, Al'bom*, Leningrad: Izdatel'stvo "Avrora".

Rehm 1997

Rehm, E. *Kykladen und Alter Orient Karlsruhe*, Badisches Landesmuseums, Karlsruhe.

Salvini 2006

Salvini, M. *Urartu Tarihi ve Kültürü, Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İstanbul.

Seidl 1976

Seidl, U. "Urartäische Glyptic", *Urartu. Ein wiederentdeckter Rivale Assyriens. Katalog der Ausstellung München 8. Sept.-5. Dez.*, (ed. H. J. Kellner), 61-62.

Seidl 1979

Seidl, U. "Die Siegelbilder", *Bastam I*, (ed. W. Kleiss), 137-149, Berlin.

Seidl 2004

Seidl, U. *Bronzekunst Urartus*, Mainz Am Rhein.

Tadmor – Yamada 2011

Tadmor, H., Yamada, Ş. *The Royal Inscriptions of Tiglath-pileser III (744-727 BC), and Shalmaneser V (726-722 BC), Kings of Assyria*, Indiana.

Zengin 2000

Zengin, O. *Van Müzesi'ne Satın Alma Yoluyla Gelen Urartu Mühürleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Wartke 1998

Wartke, R. B. *Das Berliner Vorderasiatische Museum: Einblicke und Ausblick*, Mainz am Rhein.

Artemis Tapınağı ve Altın Sardes'in Kraliçeleri
Queenly Gifts to Golden Sardis and the Temple of Artemis
Fikret K. Yegül

9

İzmir Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Kilya Figürini
A Group of Kilia Figurines from the Archaeological Museum of İzmir

Barış Gür - Ayşe Füzuan Caman

35

Silifke Müzesi Örnekleri Bağlamında Roma Dünyasında
Cam Çubukların İşlevleri Konusunda Görüş ve Öneriler
*Suggestions and Views About The Functions of Glass Rods in
The Light of Two Examples from The Museum of Silifke*
Emel Erten

57

Niğde, Ulukışla'da Lulua (Lülüve) Kalesi
The Lulua (Lülüve) Castle in Ulukışla, Niğde
Lale Yılmaz - Halil Sözlü

75

Kurul Kalesi Pişmiş Toprak Kandilleri
Terracotta Oil Lamps from Kurul Fortress

Leyla Yorulmaz

97

Elazığ Müzesi'nden Bir Grup Urartu Mühürü
A Group of Urartian Seals from the Elazığ Museum

Pınar Pınarcık - Bilcan Gökce

127

Phokaia'nın Hellenistik ve Roma Dönemi Mezarları ile
Ölü Gömme Gelenekleri
*Burial Customs and Tombs in Hellenistic and Roman Period
Tombs of Phocaea*

Sabri Arıcı

155

Mersin Müzesi'nden Hellenistik Dönem'e Ait Bir
Mezar Steli
*A Grave Stele at the Hellenistic Period from Mersin
Museum*

Ulus Tepebaş - Handegül Canlı

185

Olba'dan Roma Erken İmparatorluk Dönemi Üfleme
Cam Buluntuları

Early Imperial Blown-Glass Finds from Olba

Emel Erten - Emine Akkuş Koçak

201

Pontos Bölgesi Basamaklı Tünellerinin Köken ve
İşlevleri Üzerine Bazı Öneriler

*Some Suggestions on Origins and Functions of the Stepped
Tunnels in Pontos Region*

S. Yücel Şenyurt - Ahmet Emirhan Bulut

227

Bingöl Şerevdin Yaylası'nın Kaya Üstü Resimleri ve
Kaya Altı Yerleşiminin Değerlendirilmesi

*The Evaluation of On-Rock Pictures and Under-Rock
Settings of Bingöl Şerevdin Plateau*

Sırrı Tiryaki

251

Anemurium Nekropol Kilisesi Heraclius Definesi
A Heraclius Hoard in Anemurium Necropolis Church

Kasım Oyarçin - Mehmet Tekocak

269

Kurul Kalesi Kazılarında Ele Geçen Kalıp Yapımı
Kabartmalı Kâseler

The Moldmade Relief Bowls found in Kurul Fortress

S. Yücel Şenyurt - Leyla Yorulmaz

297

Miletos'tan (Ionia) Koç Başlı Saplı Bir Patera
*A Terracotta Handled Patera with Ram Head from Miletus
(Ionia)*

Reyhan Şahin

329

Tarsus Müzesi'nden İki Triglif-Metop Frizi

Two Trygiph-Metope Friezes from the Tarsus Museum

Gamze Evgen

355

Olba Manastırı Kazıları Üzerine Değerlendirmeler
*Some Observations on The Excavation in The Monastery
of Olba*

Murat Özyıldırım

375

Kitap Tanıtımı

Book Review

Roman Architecture and Urbanism - From the Origins
to Late Antiquity

Emel Erten

389

Antik Dönemden Osmanlı Dönemine Smyrna/İzmir

Kemik Objeleri

Halil Özkan

395

ISSN 2148-4120

ISBN 978-605-9636-41-2

9 786059 636414

